

FAKTAARK 4/2015

Nr. 4, mai 2015

Forfatter: Morten Harper, utredningsleder Nei til EU
Svar nummer 4 er skrevet av Dag Seierstad,
EU/EØS-rådgiver

Kategori: EØS

Stikkord:
Markedsadgang
Standardisering
Handelsavtale

Bakgrunn:
Det er nå over tyve år siden EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Nei til EU mener EØS-avtalen bør sies opp, og erstattes med en fornyet handelsavtale.



EU har all interesse i å forhandle med Norge om en ny handelsavtale når EØS-avtalen sies opp. (Foto: EU Audiovisual Service.)

Spørsmål og svar om EØS

Ofte stilte spørsmål om EØS-avtalen – og svarene på dem.



www.neitileu.no

1. HVORFOR VIL NEI TIL EU SI OPP EØS-AVTALEN?

EØS-avtalen betyr at EU overstyrer norsk arbeidsliv. Fri flyt av arbeidskraft i EØS betyr mer sosial dumping. EØS krever at offentlige anbud utlyses i hele EØS-området. Påbudet er dyrt og tungvint for kommuner og fylker. Dårligere mattrygghet er en annen konsekvens av EØS. Importen av landbruksvarer fra EU er femdoblet siden avtalen ble inngått.

Den aller viktigste grunnen er likevel at EØS-avtalen er udemokratisk. Slik EØS-avtalen fungerer, innfører

Norge i praksis alle nye markedsregler EU vedtar. Det er EU som foreslår og utarbeider de nye reglene. Vetoretten som Norge har, er bare brukt én gang – mot EUs tredje postdirektiv, og det vetoet har Høyre/Frp-regjeringen trukket tilbake. Omstridte saker i 2015 er blant annet finanstilsyn i EØS som betyr at vi avgir suverenitet over bankvesenet, håndhevingsdirektivet som regulerer tiltak mot sosial dumping og den kommende jernbanepakke IV som kan pålegge konkurranseutsetting av persontrafikken.

Overvåkingsorganet ESA i Brussel og EFTA-domstolen i Luxembourg har siste ordet når EØS-avtalen fortolkes og praktiseres. EØS endrer ikke bare norske lover, men også hvem som bestemmer. Norge er blitt tilknyttet rundt halvparten av EUs fagbyråer, som på sine områder er overordnet medlemslandene.

Ble noe annet enn forutsatt

EØS-avtalen trådte i kraft 1. januar 1994. I dag ser vi at EØS-avtalen er blitt noe helt annet enn forutsatt. Regjeringen garanterte at alkoholpolitikken lå utenfor EØS. Men importmonopolet måtte oppheves, rusbrus slapp til i butikkene og forbudet mot alkoholreklame er endret.

Heller ikke skatte- og avgiftsspørsmål skulle EØS-avtalen omfatte. Men den differensierte arbeidsgiveravgiften er flere ganger blitt endret på grunn av EØS-reglene. Råderetten over naturressursene, alkoholpolitikken, likestilling, distrikts- og regionalpolitikken og arbeidslivet er noen eksempler der avtalen griper inn i en helt annen grad enn forutsatt da avtalen ble inngått.

Koster årlig 6,6 milliarder kroner

Den største utgiftsposten er EØS-midlene, som skal gå til utviklingstiltak i Øst-Europa. Norge betaler 3 milliarder kroner årlig (2009-2014). EØS-midlene kan gå på bekostning av bistand til fattigere land. Deltagelsen i EUs programmer og byråer koster hvert år 3,3 milliarder kroner (Norge betaler langt mer til EUs forskningsprogram enn hva vi får tilbake), samt 200 millioner til regionsamarbeidet INTERREG. Norge betaler årlig rundt 100 millioner til overvåkingsorganet ESA og EFTA-domstolen. Totalt koster EØS-avtalen 6,6 milliarder i året. Norge og EU forhandler nå om en nye periode med EØS-midler.

2. HVA ER ALTERNATIVET TIL DAGENS EØS-AVTALE?

Nei til EUs alternativ er en fornyet handelsavtale. EØS-avtalen kan sies opp med ett års varsel. Den tidligere frihandelsavtalen gjelder fortsatt. Norge har varer og tjenester EU trenger. Vi er EUs femte viktigste handelspartner. EU har all interesse av å forhandle med Norge om en ny avtale hvis vi sier opp EØS-avtalen.

Dersom EØS-avtalen sies opp, skal frihandelsavtalen som ble inngått før EØS igjen regulere handelen. Det fremgår av EØS-avtalens artikkel 120. Frihandelsavtalen er velprøvd gjennom tyve år, og sikrer tollfrihet for industrivarer til EU. Avtalen regulerer ikke tjenestehandel og er såpass gammel at det er naturlig å gå i forhandlinger med EU om en fornyet handelsavtale. Men det er viktig å være klar over at frihandelsavtalen ble oppdatert senest i 2014, og i trekvart år regulerte den handelen mellom Norge og Kroatia som en overgangsordning da landet i 2013 ble EU-medlem.

Da EØS-avtalen ble forhandlet frem tidlig på nittitallet, var det primært som en midlertidig overgangsløsning før EU-medlemskap for EFTA-landene. Som kjent ble det folkeavstemninger om unionsmedlemskap allerede samme år som avtalen trådte i kraft. Med andre ord: EØS-avtalen ble først og fremst konstruert som et middel for tilpasning til EU – ikke med mål om å skape en varig og balansert handelsavtale. Det er derfor gode grunner til at nye forhandlinger i dag vil gi Norge en bedre løsning i betydningen en mer avgrenset og likestilt avtale.

Hovedstolpene i Nei til EUs alternativ er:

- En avtale mellom to likeverdige parter, Norge og EU.
- Kun regler og rettspraksis ved avtaletidspunktet er bindende for partene.
- Ingen forutsetning om innføring av nytt regelverk. Nye og endrede regler må være gjenstand for en ny avtale mellom partene, eller innføres ensidig etter fritt valg av partene på hvert sitt område.

- Tollfri handel med industrivarer.
- Gjensidig markedsadgang for tjenester.
- Avtalen skal ikke gi frihandel eller krav om gradvis liberalisering av handel med landbruksvarer utover det som følger av internasjonale forpliktelser (WTO-regelverket).
- Avtalen skal ivareta en høy norsk standard for dyre-, plante- og folkehelse.
- Ordning for tvisteløsning stat-stat på politisk nivå.

En fornyet handelsavtale ut fra disse prinsippene vil fjerne det demokratiske underskuddet skapt av EØS. Det skal ikke lenger være en forutsetning om ensidig tilpasning til nytt EU-regelverk, og tilsynsorganet ESA og EFTA-domstolen vil ikke lenger forplikte Norge. Det vil igjen være Stortinget og Høyesterett som suverent vedtar og fortolker norske lover.

3. EU ER VÅRT STØRSTE MARKED – ER VI IKKE AVHENGIG AV EØS-AVTALEN?

Nei. EU har all interesse i å forhandle med Norge om en ny handelsavtale når EØS-avtalen sies opp. Norge er EUs femte største handelspartner. Vi er både en viktig leverandør og et kjøpsterkt marked for EU. Frihandel for industrivarer mellom Norge og EU er ivaretatt av frihandelsavtalen som i tyve år regulerte handelen før EØS, og som fortsatt gjelder. EU-landene selger mer tjenester til Norge enn omvendt, så EU vil ønske å inkludere også tjenestehandel i en ny avtale.

Sveits handler like godt med EU uten EØS

Det finnes ikke dokumentasjon for at EØS-avtalen har vært noen faktor av betydning for økt handel eller velstand. En analyse utført av Statistisk sentralbyrå i år 2000 viste at selv summert sammen med effekten av WTO-avtalen, var velferdsøkningen som følge av handelsliberalisering i EØS bare 0,77 %, og dette var en beregnet éngangsøkning. Veksten i vårt

bruttonasjonalprodukt på 2000-tallet har årlig vært betydelig større enn den effekten SSB fant av EØS og WTO til sammen. Heller ikke den offentlige oppnevnte Europautredningen påviser en sammenheng mellom økonomisk utvikling og EØS. Tvertimot har den statistikk som viser at utviklingen i eksport til EU har vært parallell for Norge og Sveits, som er utenfor EØS-avtalen.

Tollfritt også før EØS

Norge har allerede en egen frihandelsavtale med EU. Tollfriheten for industrivarer er ivaretatt av frihandelsavtalen som regulerte handelen før EØS, og som fortsatt gjelder. Den ble senest oppdatert i fjor. Europas andel av norsk industrivareeksport var stabil i perioden 1988-94, mens andelen har vært synkende siden EØS-avtalen trådte i kraft. I dag går rundt 60 prosent av fastlandseksporten til EU.

Et eksempel fra eksportstatistikken illustrerer at EØS på ingen måte er avgjørende for handel: offshore leverandørvirksomhet er blant sektorene med størst vekst, og Norge selger i dag mer til Sør-Korea enn noe EU-land. Blant de fem største handelspartnerne våre på offshore er Storbritannia eneste EU-land. Vi har som kjent ingen EØS-avtale med verken Sør-Korea, Brasil, USA eller Singapore – uten at det hindrer storstilt norsk eksport.

4. MÅ VI IKKE KONTROLLERE HVER ENESTE MUTTER SOM PASSERER GRENSENE HVIS VI IKKE HAR EØS-AVTALEN?

LO-leder Gerd Kristiansen uttalte til VG 29. april 2015: «Hvis vi skal godkjenne hver mutter som importeres og eksporteres til og fra Norge, vil vi få en håpløs situasjon for vårt næringsliv. Det kan i ytterste konsekvens bli en av følgene hvis Norge sier opp EØS-avtalen.» Dette er ikke riktig.

I Europa blir tekniske standarder fastlagt av CEN,

Den europeiske komiteen for standardisering, som ble opprettet i 1961, og som Norge har vært medlem av siden starten. CEN samordner et nettverk på over 60 000 tekniske eksperter fra 33 medlemsland. EU er ikke medlem i CEN, men det er alle EU-land. Både Tyrkia og Sveits er medlem i CEN uten å være med i verken EU eller EØS.

Alle medlemsland i CEN forplikter seg til å se bort fra nasjonale standarder som avviker fra CEN-standardene. Det forplikter Norge som det forplikter alle EU-land. Det var altså ikke slik at vi måtte «godkjenne hver mutter som ble eksportert eller importert til og fra Norge» før EØS-avtalen trådte i kraft i 1994. Og det vil heller ikke bli slik om vi sier opp EØS-avtalen. Det var heller ikke slik for noen andre tekniske standarder i handelen mellom Norge og EU-land – og slike standarder er det tusenvis av.

5. LA GÅ AT FRIHANDELSAVTALEN SIKRER TOLLFRIHET, MEN UTEN EØS KAN VEL VARENE VÅRE BLI UTTESTENGT AV ANDRE HANDELSHINDRINGER?

Regelverket i Verdens handelsorganisasjon (WTO) pålegger EU å avstå også fra andre handelshindringer enn toll. Krav til standarder og godkjenningsordninger skal være slik at de ikke skaper unødvendige handelshindringer. EU kan ikke innføre nye standarder over natten, norske produsenter må få informasjon og tid til å tilpasse seg, fastsetter WTO-avtalen Technical Barriers to Trade.

Arbeidet med å etablere felles tekniske standarder skjer i europeiske standardiseringsorgan som Den europeiske komiteen for standardisering (CEN), Den europeiske komiteen for elektroteknisk standardisering (CENELEC) og Det europeiske telekommunikasjonstandardinstituttet (ETSI). Disse organene eksisterer uavhengig av EU, og Norge er med på linje med EU-landene. Flere av medlemmene i CEN er land utenfor EU/EØS, nærmere bestemt Sveits,

Tyrkia, Kroatia og Makedonia. Hvorvidt vi har EØS-avtalen, handelsavtalen fra 1973 eller inngår en ny handelsavtale med EU, er slik sett ikke viktig.

Ordninger i en ny handelsavtale

I forhandlingene om en ny handelsavtale, og i den videre gjennomføringen, kan Norge velge å akseptere tilsvarende produktregler som EU der dette er ønskelig. EU og Norge kan også avtale at ulike standarder er likeverdige, og dermed gjensidig godkjent for handel på tvers av grensene. En ny handelsavtale bør også ha bestemmelser som forbyr eller begrenser adgangen til antidumpingtiltak, selv om dette er av mindre betydning enn tidligere. Det var heller ikke før EØS-avtalen mange slike saker mellom Norge og EU, og WTO-regelverket setter også sperrer for antidumpingtoll.

Grensekontroll

Nærmere 95 prosent av EUs import kommer fra andre land enn de tre EFTA-landene i EØS-avtalen. Eventuelle administrative ordninger ved EUs yttergrense er altså ikke uoverstigelige. EUs importører og forbrukere har heller ikke interesse av omstendelige prosedyrer på grensen. Uansett kan EU ikke innføre ordninger som etter WTO-regelverket skaper unødvendige handelshindringer.

Problemstillingen om grensekontroll er særlig blitt reist for fiskeeksporten. Uten EØS-avtalen vil den veterinære kontrollen mellom Norge og EU gjeninnføres. Ettersom den norske produksjonskontrollen er utbygd i tråd med EU-regelverket, vil den naturlige ordningen i en ny handelsavtale være at den nasjonale kontrollen anses likeverdige med EU, og at fisken derfor passerer grensen omtrent som i dag. EU importerer store mengder sjømat fra Kina, Vietnam og Thailand, land som heller ikke er med i EØS.

6. MISTER VI MULIGHETEN TIL SAMARBEID OM FORSKNING, UTDANNING OG KULTUR OM VI SIER OPP EØS-AVTALEN?

Norge og EU samarbeidet om forskning lenge før EØS-avtalen ble inngått. Også med utgangspunkt i en fornyet handelsavtale vil Norge etter alt å dømme kunne delta som fullverdig medlem i EUs forsknings- og studieutvekslingsprogrammer.

I EØS-avtalen deltar Norge i alle EUs samarbeidsprogrammer om utdanning og forskning (unntatt kjernekraftprogrammene). Samarbeidet mellom Norge/EFTA-landene og EU startet imidlertid flere år før EØS-avtalen ble inngått, med bakgrunn i Luxembourg-erklæringen fra 1984 der man uttrykte ønske om et samarbeid utover frihandelsavtalen.

Når det gjelder forskning, inngikk Norge i 1986 rammeavtaler med EU som ga både deltagelse i forskningsprogrammer og samarbeid på prosjektbasis. På utdanningsområdet deltok Norge også før EØS i de to viktigste programmene: COMETT (siden 1990) og ERASMUS (1992). Utenfor EØS har Sveits i en årrekke deltatt i EUs samarbeid om forskning og utdanning.

Horisont 2020

I perioden 2014-2020 skal Norge betale rundt 18 milliarder kroner til EUs forskningsprogram Horisont 2020. Det er en kraftig økning fra forrige programperiode. Tidligere har bare halvparten av midlene kommet tilbake til norske forskere og institusjoner. Forhandlingene om en ny handelsavtale vil gjøre det mulig å diskutere forutsetningene for og prioriteringene i de programmene som Norge deltar i.

Norge er uavhengig av EØS-avtalen tilknyttet internasjonale forskingssamarbeid som EUREKA (Europeisk nettverk for markedsnær forskning og utvikling), ESA (European Space Agency) og IARC (International Agency for Research on Cancer).

Kultursamarbeid

På kulturområdet vil Norge etter all sannsynlighet fortsatt kunne delta i EUs støtteprogram Creative Europe, dersom de norske pengebidragene opprettholdes. Programmet har da også retningslinjer for deltagelse fra land utenfor EU/EØS.

Norge har dessuten et betydelig internasjonalt samarbeid om kultur. Samarbeidet foregår blant annet i regi av UNESCO (FNs organisasjon for utdanning, vitenskap, kultur og kommunikasjon), OECD (Organisasjonen for økonomisk samarbeid og utvikling), Europarådet, Nordisk råd og Nordisk ministerråd.